

“TÜRKİ CUMHURİYETLER”DEN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI’NA 30 YILIN MUHASEBESİ

Yalçın SARIKAYA

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

Giriş

Geçmişte; meselâ 40 yıl önce Türkiye ve muhtelif devletlerdeki Türkoloji çalışmaları içinde zaman zaman karşılaşılan bir ifade olsa da siyasal ve kültürel anlamda “Türk Dünyası” kavramı artık bir gerçeklik durumundadır. Ancak bu gerçekliğin kabulü kolay olmamıştır. Ne dünyada, ne Türk Dünyası’nda ne de Türkiye’de...

Bugün dünyada Türk devleti veya Türk Cumhuriyeti olarak tasnif edilen 7 devlet vardır. Bu devletlerden beşi Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsız cumhuriyet haline gelmiş olan devletlerdir. Diğer ikisi Türkiye ve KKTC’dir. Her ne kadar bu devletlerin dışında Çin, İran, Afganistan, Balkanlar, Kafkasya, Rusya Federasyonu, Irak, Suriye gibi devletlerde de çok büyük Türk nüfus yaşıyorsa da, Türk Dünyası denildiğinde akla öncelikle Azerbaycan ile Türkistan’daki bağımsız devletler gelmektedir.

Bu büyük coğrafyada birkaç istisnai gayret dışında Göktürk devletinden 20. Yüzyıl sonuna kadar bütünleşme fikrinin bu kadar akla yatkın ve uygulanabilir olduğu bir devir olmamıştı. Belki de bölgeye ilişkin Türk dış politikası literatüründe sıkça rastlanan 1990’lı yıllardaki heyecanın boşa çıktığı metaforu, tam da bu heyecanın haklı kuvvetinden kaynaklanıyordu.

Bununla birlikte; muhakkak ki 1991’de, Türkiye çok da hazır olmadığı bir siyasal durumla karşı karşıyaydı. Türkiye’nin yeni Türk devletleriyle geliştirebileceği çok boyutlu ilişkiler, onlardan öğrenebileceği ve/veya onlara öğretebileceği pek çok husus vardı. Ancak Türkiye’nin 1990’lı yıllarda içeride ve dışarıda yaşadığı sorunlar,

yakın havzasındaki olaylara yön verme, sonuç doğurma kapasitesini geriye çeker nitelikte büyük sorunlardı. Terör, siyasal cinayetler, suikastlar, Balkanlar'daki karmaşa ve savaşlar, 1991 Körfez Savaşı akla ilk gelenler... Denilebilir ki, dünyanın 1991'de yaşamakta olduğu paradigmatik dönüşüm tam da Türkiye'nin çevresinde cereyan etmekteydi. Bütün bu gelişmelerin, Azerbaycan'ın topraklarının işgal edilmesi sürecinde yaşandığına ayrıca dikkat edilmesi gerekir.

Her şeye rağmen, Türk Dünyası, 1991'den itibaren kazandığı yeni siyasal hüviyetle, 21. yüzyılda Türk dış politikasının ana unsurlarından biri haline gelmiştir. 1990'ların başında, Batıda bazı çevreler Türkiye'nin, güç bloklarının ortadan kalkmasından yararlanarak ve AB'den dışlanmasına bir tepki olarak alternatif bir Türkçe konuşan dünya topluluğu oluşturma arayışında olduğunu savunmuşlardır. ABD ve Transatlantik çevrelerde Türkiye'nin bu coğrafyaya yönelimi konusunda tam bir görüş birliği yoktu. Kimine göre yeni bir irredantizme yani yayılmacılığa yol vereceğinden ve çatışma potansiyeli taşıdığından iyi görülmemeliydi. Kimine göreyse Avrasya'nın tek başına Rusya veya Rusya öncülüğündeki bir ittifakla kontrol edilmesini engellemek için en iyi yollardan biri Türkiye'nin bu yönde desteklenmesiydi. Türkiye bu devletlerin geçiş ekonomileri olmaları nedeniyle liberal ekonomik şartlardaki tecrübelerini, yatırımlarını, eğitim alanındaki birikimini istifadeye sunmuştur. Bu sunuş da diğer aktörlerce bir Türk/Türkiye modeli olarak vasıflandırılmıştır. Rusya ve İran'da ise Türkiye'nin bu yöneliminin bir tür Turancılık ve Pantürkizm olduğu, bu itibarla kendilerinin toprak bütünlüklerini gelecekte tehlikeye sokacak bir yayılmacılık olduğunu iddia eden çevreler daha etkili olmuştur. Zaman içinde bu görüşler uçta kalmış, bu devletlerin birbirleriyle ve Türkiye ile ilişkilerinde attıkları adımlar egemen haklarından kaynaklanan arzuları olarak kabul görmüştür. Ancak kriz dönemlerinde hem Rusya hem de İran'da bu konuların güçlü biçimde istismarına da şahit olmaktadır.

Türkiye'nin bu bölgeye yönelik politikasından kuşku duyarak onun başarısızlığını arzulayan aktörlerin yeni devletlerin yönetici sınıflarındaki kuşkuları körüklediğini de tahmin etmek zor değildir. Ayrıca, bu devletlerin her birinin içinde eski sistemi temsil eden unsurlarla yeni dönemi arzu eden unsurlar arasında bürokratik ve/veya siyasi bir mücadelenin var olduğu da unutulmamalıdır. Bütün iniş çıkışlara rağmen bu devletlerdeki Türkiye karşıtı faaliyetin ivmesinin zamanla azaldığı, Türk dünyasında dayanışma hatta bütünleşme isteğinin ise görece arttığı belirtilebilir. Bunda, Türk devletlerinin güvenlik, ekonomik, kültürel önceliklerinin belirleyici olduğu açıktır.

Geçtiğimiz 30 yılda, Azerbaycan ve Türkistan devletleri diğer Sovyet ardılı devletler gibi, beşeri ve fiziki unsurları olan birer inşa süreci yaşadılar. Devletler hayatının tabiatı gereği bu süreç devam etmektedir. Bununla birlikte bugüne kadar aldıkları mesafe azımsanamaz. Başkentlerin ve diğer şehirlerin inşası, ulusal ve uluslararası ulaşım, iletişim, haberleşme ağlarının inşası, anayasa, yasalar ve kurumların inşası, milli kültürlerin inşası (veya ihyası) yarının saygın devlet ve toplumları olmak

yönünde bu cumhuriyetlerin öncelikli gündemleri oldu. Bir taraftan da uluslararası sistemde güvenli ve muteber birer yer edinebilmek, jeopolitik konumlarından en yüksek faydayı sağlamak yönünde gayret ettiler.

Türkiye dâhil her bir Türk devletinin iç gündemleri yoğun ve ajandaları kalabalıktı. Bu devletlerin kendi milli kaynaklarının kapasitesi, yer altı zenginliklerinin miktarı hatta sınırlarının tespiti konusunda bile boşlukları bulunmaktaydı. Bu konularda 30 yıl içinde gerçekten büyük başarılar elde ettiler. Bunda, Sovyet eğitim sisteminin bazı olumlu özelliklerinin etkilerini de görmezden gelmek gerekir. Zira bu devletler bağımsız olduklarında okur-yazar nüfusun genel nüfus içindeki payının Türkiye’den çok olduğu, bu devletlerin içinden yetişmiş çok sayıda mühendis, sanatkâr, mimar, teknokrat insanın dünya çapında üne sahip olduğu hatırlardadır. Azerbaycan’ın petrol (petrol) sahasında, Kazakistan’ın uzay bilimleri sahasında, Özbekistan’ın tarımsal üretim ve otomotiv sahasındaki tecrübeleri böyle tecrübelerdir.

Varlığını Sürdüren Sınırlılıklar ve Riskler

Kabul etmek gerekir ki, bu devletlerin dil ve din müşteregi, onların jeopolitik kaygılarını kendiliğinden bütünleştiren bir unsur değildir. Her birinin jeopolitik öncelik farklılıkları vardır. Bu farklar, yer aldıkları uluslararası kuruluşlara ya da çizdikleri stratejik yollara da yansımıştır. Türk devletlerinin üyesi bulundukları uluslararası örgütlere bakıldığında sınırlı bir örtüşmenin olduğu görülmektedir. Güvenlik örgütlerine üyelik perspektifinden; Türk devletlerinden sadece biri NATO üyesi, sadece ikisi KGAÖ üyesi ve üçü ŞİÖ üyesi durumundadır. Tüm Türk devletlerinin üye olduğu üç kuruluş vardır. Bunlar da AGİT, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve İslam İşbirliği Teşkilatı’dır. Özbekistan bir kere GUAM’a üye olup ayrılmış, iki defa da KGAÖ’ye üye olup ayrılmıştır. Türkiye ve Türkmenistan dışındaki devletler BDT üyesidirler. Rusya merkezli ekonomik bütünleşme örgütü Avrasya Ekonomik Birliği’ne sadece Kazakistan ve Kırgızistan üyesidirler. Daimî tarafsız statüdeki Türkmenistan dışındaki Türk devletleri Türk Devletleri Teşkilatı üyesidirler.

Türk devletleri arasında işbirliği ufkunun ekonomik birliktelik ve halklar arası ilişki/iletişim gibi parametreleri olması gerekir. Ancak Türk devletlerinin toplumları birbirlerini tanımak, gidip-gelmek, müzelerini, tarihi mekânlarını, turistik yörelerini görmek/öğrenmek bakımından hâlâ çok gerilerdedir. Bunda, yüksek ulaşım ve konaklama masraflarının payı olduğu da unutulmamalıdır. Mesela 2021 yılı itibarıyla İstanbul’dan beş Türk devletinin başkentine ekonomi sınıfı uçuş fiyatlarına baktığımızda ve bunları Prag, Berlin, Amsterdam ya da Paris’le karşılaştırdığımızda 2-3 kata kadar yüksek olduklarını görürüz.

Türkistan devletlerinde farklı boyut ve mahiyette epeyce çevre sorunu da bulunmaktadır. Büyük kısmı Sovyet dönemindeki yanlış su, sanayi, ulaşım, enerji politikalarının sonucu ortaya çıkmış olan bu sorunlar, bağımsızlıklarından sonra bölge devletleri tarafından masaya yatırılmıştır. Bu sorunların en bilineni Aral Gölü

çevre felaketidir. Aral sorunu, sadece Sovyet mirasıyla değil suyun kullanımındaki mürşiflik ve kontrolsüzlükle de ilişkilidir. Bölge devletlerinin çoğunda mürşif sayılabacak bir tüketim olduğu belirtilmektedir. Bunun dışında, tuz ve kum fırtınaları, su kaynaklarının kıtlığı ve kirliliği, radyoaktivite, toprak bozulması, Hazar'ın kirlenmesi, biyolojik çeşitlilikteki azalma gibi sorunlar mevcuttur. İyi niyetli pek çok girişime rağmen bu sorunlar çözömlenememiştir.

Türkiye'nin öncölük ettiğı kurumsal girişimlere, yapılan zirve toplantılarına, muhtelif sahalaradaki ikili ve çok taraflı antlaşmalara rağmen, Türkiye'nin Türk Devletleriyle ilişkilerinde ekonomik açıdan istediğı yere eriştiğini söylemek de güçtür. Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içinde bu devletlerin ihracatta %3,2, ithalatta %1,4 gibi bir paya sahip olması bunu ortaya koymaktadır. 2021 yılında bu oranlar çok az artış göstermiştir. Keza 2020 yılı verilerine göre en çok ithalat yapılan ilk 20 ölkede de en çok ihracat yapılan ilk 20 ölkede de bu cumhuriyetlerin hiçbirisi yer almamaktadır. Bununla birlikte, Türkiye, her bir Türk Cumhuriyetinin en fazla ticaret yaptığı ilk 10 ölkede yer almaktadır.

Bölgede İşbirliği Arayışları ve Türk Devletleri Teşkilatı'na Giden Yol

Türk Devletleri, kuruluşundan itibaren dördünün üye olduğu BDT ve ikisinin üye olduğu KGAÖ'nün gerek güvenlik gerekse ekonomik bakımlardan tam bir güvence temin etmek yerine Moskova merkezli birer bölgesel yapılanma olduğunun esasen başından beri farkındadırlar. Ancak zor bir bölgede güçlü bir dayanışma çatısına da ihtiyaçları bulunmaktadır.

Her ne kadar kurumsal nitelikleri yüksek, etkin bölgesel örgötlere dönüşmemiş olsalar da, Türkistan devletleri arasında ikili ve çok taraflı bütünleşme girişimlerinin olduğunun da altını çizmek gerekir. Ocak 1993'te Taşkent'te toplanan beş liderin "Ortak Pazar için Beş Orta Asya Devleti Protokolü", 30 Nisan 1994'te Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın imzaladığı "Çolpon-Ata'da Entegre Ekonomik Alanın Oluşturulmasına İlişkin Antlaşma" 30 Mayıs 1996'da Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın imzaladıkları "Ebedi Dostluk Antlaşması", 1998'de oluşturulan "Orta Asya Ekonomik Topluluğı" ilk sonuç veren girişimler olarak hatırlanmalıdır. Orta Asya Ekonomik Topluluğı, 2001 Taşkent toplantısında Orta Asya İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür. Bütün bu gelişmelerde Nazarbayev'in özel şahsi girişiminin etkisine de işaret etmek gerekir. Ancak bu girişimlerin hedeflerine ulaştığını söylemek güçtür.

Türkiye merkezli olarak, Türk Dünyasına yönelik politikaların etkinliğini artırmak, ihtiyaçlara göre işbölümünü sağlamak maksadıyla muhtelif kurumlar kurulmuştur. Önceleri çoğunlukla gönüllü/idealist sivil kuruluşlar ve kişiler tarafından gerçekleştirilen münferit yardımlar şeklinde başlayan ilişkiler zaman içinde doğrudan desteklere, proje temelli işbirliklerine, kalkınma hedefli dış yardımlara ve ticaret anlaşmalarına doğru ilerlemiştir. Çeşitlenen ilişkilerin koordinasyonu için 1992 yılında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA) kurulmuş ve bu kurum,

eğitimden laboratuvar inşasına, kültür varlıklarının restorasyonundan ortak bilimsel toplantıların yapılmasına kadar çeşitli faaliyetlere öncülük etmiştir. Yine temelleri 1992’de Ankara’da yapılan zirveye dayansa da, 2009’da Nahçıvan Antlaşması’yla kurulan ve 16 Eylül 2010’daki İstanbul Zirvesi’nde resmen hayata geçirilen Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi yani Türk Konseyi (Turkic Council) ilişkilerin yeni bir safhaya taşınması yönünde büyük katkı sunmuştur. Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan kurucu üyeler olarak üye iken, 2019 yılında Özbekistan’ın katılımıyla tam üye sayısı 5’e çıkmış, Macaristan da gözlemci statüde üyelik elde etmiştir. Türk Konseyi’ne bağlı beş adet yardımcı kuruluş bulunmaktadır ki, bunlar, Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSOY), Uluslararası Türk Akademisi, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA) ile Türk Kültür ve Miras Vakfı’dır. Yine, 2011 yılında kurulan Türk İş Konseyi ile Astana Ekonomik Forumu’nda 2019’da oluşturulan Türk Konseyi Ortak Ticaret ve Sanayi Odası’nı da zikretmek gerekir. Türk Konseyi’nin adı Kasım 2021’deki 8. Zirve ile resmen Türk Devletleri Teşkilatı olmuştur.

Türk Dünyası’na yönelik kültür projeleri gerçekleştiren ve sadece Türk Cumhuriyetlerinde değil Avrupa’dan Afrika’ya muhtelif devletlerde temsilcilikleri bulunan Yunus Emre Enstitüleri ve Türkiye Araştırmaları Merkezleri de kurumsal girişimler olarak dikkat çekmektedir. Bu kuruluşların bir işlevi de Türkiye’nin “yumuşak gücü”ne katkı sağlamak biçiminde öne çıkmaktadır. Bununla birlikte bu kuruluşların daha aktif ve profesyonel çalışabileceği, kapasitelerinin altında çalıştıkları yönünde eleştiriler de kamuoyuna zaman zaman yansımaktadır. Bunlar arasında Türk Devletleri Teşkilatı’nın çok farklı bir yeri vardır. Bu kuruluş 2021 zirve bildirisi ile artık daha işlevsel ve etkin bir bölgesel teşkilat olmaya adım atmıştır.

Türk Devletleri Teşkilatı ve Türk Dünyası 2040 Vizyonu

30 yıla yakın bir zamandır Türk dış politikasının Türk Dünyası’na bakan yüzünde büyük bir bariyer olan adeta bir jeo-psikolojik engel olarak değerlendirebileceğimiz Karabağ düğümü 2020 yılında büyük ölçüde çözülmüştür. Azerbaycan’ın Karabağ zaferinin ardından bölgesel işbirliği için umut veren bir başka gelişme, Türkmenistan bağlamında ortaya çıkmıştır. Azerbaycan ve Türkmenistan’ın Hazar Denizindeki petrol yataklarına ilişkin uzun yıllardır süregelen anlaşmazlığa nokta koymuşlardır.

Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Devlet Başkanları Konseyi, 12 Kasım 2021’de İstanbul’da “Dijital Çağda Yeşil Teknolojiler ve Akıllı Şehirler” temasıyla toplanmıştır. Toplantıya Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan başkanlık etmiş olup, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Kırgızistan Cumhurbaşkanı Sadır Caparov, Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev, Türkmenistan Cumhurbaşkanı Gurbangulu Berdimuhamedov, Macaristan Başbakanı Viktor Orban ve Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Sayın Bağdat Amreyev katılmıştır.

Uluslararası medyanın büyük ilgi gösterdiği bu zirvede Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi adı resmen Türk Devletleri Teşkilatı olarak değiştirilmiştir. Böylece bu devletler için bundan böyle sadece akademik düzeyde değil, siyasi düzeyde de “Türk devleti” ifadesi kullanılmasında hiçbir mahsur kalmamıştır. Bu zirvenin 121 maddelik çok kapsamlı bir sonuç bildirgesi mevcuttur. Ayrıca aynı zirve ile “Türk Dünyası 2040 Vizyonu” adında bir belge daha taraflarca kabul edilmiştir. (Türk Dünyası 2040 Vizyonu, 2021) Sekizinci Zirve’nin Sonuç Bildirgesi şu başlıklardan oluşmaktadır:

- Siyasi Konular, Dış Politika ve Güvenlik Konularında İşbirliği
- Ekonomik ve Sektörel İşbirliği
- Halklar arası İşbirliği
- Türk Dünyasında Kurumsal İşbirliği
- Üçüncü Taraflarla İşbirliği
- Teşkilat Konuları

Bildirgenin dış politika ve güvenlik konularına ilişkin ilk alt başlığında Türkmenistan’ın gözlemci statüsünde üyeliğinden memnuniyet duyulduğu, Azerbaycan’ın Karabağ zaferinden memnuniyet duyulduğu, TDT üyelerinin Kıbrıs Türk halkıyla dayanışmayı onayladığı ve TDT faaliyetlerine Kıbrıs Türklerinin katılımı, Kırgızistan’daki anayasa değişiklikleri ve Kırgız-Tacik sınırındaki sorunların barışçı çözümünün desteklendiği, Afganistan’da temel insan haklarını koruyan kapsayıcı ve temsili bir siyasi sistemin desteklendiği, Afganistan’a iktisadi destek verilmesi, terörizm, aşırılıkçılık, ayrımcılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi’ye karşı mücadelede işbirliğinin desteklendiği gibi hususlara genişçe yer verilmiştir.

Ekonomik ve Sektörel İşbirliği başlıklı bölümde üye devletlerin ilgili Bakanlıklarını, Türk Yatırım Fonu’nun Kuruluş Anlaşması’nı kurmakla görevlendirdikleri beyan edilmiştir. Ayrıca, kurulacak bir “Çalışma Grubu” aracılığıyla “Ticareti Kolaylaştırma Strateji Belgesi”nin sonuçlandırılması iradesi ortaya konmuştur. Üye devletler arasındaki niceliksel kısıtlamaları ve tarife dışı önlemleri ortadan kaldırmak için yeni girişimleri ayrıntılı olarak değerlendirmeleri talimatı verildiği belirtilmiştir. Kazakistan’ın Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru da dâhil olmak üzere, Türk devletleri arasındaki ekonomik işbirliğini ve bağlantısallığı güçlendirmek amacıyla Türkistan’da Türk devletleri için kurulacak “TURANSEZ” özel ekonomik bölgesine katılma davetini üyelerin memnuniyetle karşıladıkları da belirtilen hususlar arasındadır. Böylece “Turan” ifadesi ilk defa bir uluslararası işbirliği belgesinde yer bulmuştur. Bu bölümde ayrıca, gıda arz ve güvenliği, yenilenebilir enerji, enerji projelerinde bağlantısallık gibi yeni hususların da kayda alındığı görülmektedir. “Hazar Geçişli Uluslararası Doğu-Batı Orta Koridoru” bu bildirmede 7 defa değinilen büyük bir projedir. Bu yolla TDT’nin konuyu ne kadar önemseydiğinin

altı çizilirken, bununla bağlantılı projelerin yakın gelecekte ne kadar avantajlı yatırımları beraberinde getireceğine de adeta işaret edilmiştir.

Bildirgenin Halklar arası İşbirliği alt başlığında ele alınan konulara bakıldığında ortak diaspora faaliyeti, dezenformasyonla mücadele, kamu diplomasisi, medya, sinema, TV dizileri, kültür başkentleri, Maarif Vakfı ve Türk Üniversiteler Birliği (TÜRKÜNİB) faaliyetleri, bir öğrenci değişim programı olan Orhun Programı, ortak spor oyunları, göçebe oyunları, üniversite oyunları gibi başlıklar göze çarpmaktadır. Bu başlıkların içlerinin doldurulması, bahse konu hususların üye devletlerin toplumlarına, insanlarına daha fazla temas eder hale getirilmesi gerekmektedir. Mesela Orhun Öğrenci Değişim Programı daha sağlam finansmanla güçlendirilmeli, bu programa katılmış öğrenciler mezuniyetleri sonrasındaki tecrübelerini kurumsal olarak paylaşmalı, geriden gelen yüksek öğrenim öğrencileri için teşvik edici faaliyetlere katılmalıdırlar. Türk dünyasının ortak diaspora faaliyeti eşgüdümüne sahip olmalı, enformasyon güvenliği temin edilmeli ve ortak sosyal medya platformlarının özellikle kriz durumlarında hızlı ve yoğun çalışması temin edilmelidir. Bildirgede kısa bir bölüm olsa da bu Halklararası İşbirliği başlığı gelecek açısından son derece önemlidir.

Zirvede kabul edilen Türk Dünyası 2040 Vizyonu belgesinde ise; uluslararası barış, güvenlik ve refahtaki hala belirsizliğine dikkat çekilmekte, politik, ekonomik ve kültürel alanlardaki hazırlık, dayanıklılık, uyum ve dönüşüm kapasitesine odaklanılmaktadır. Vizyon belgesinin giriş bölümünde geçen “Küresel ve bölgesel jeopolitik gerçeklerin bilincinde olan Teşkilat, bölgesel ve uluslararası barış, istikrar ve refahın elde edilmesi için yapıcı bir şekilde işbirliğinde bulunmaya istekli tüm ortakları dâhil etmeye hazır, olumlu ve giderek daha yetenekli bir grup olarak işlev görmeye çalışacaktır.” ifadesi dışlayıcı değil kapsayıcı bir perspektife işaret eden ve akıllara Rusya, Pakistan, Hindistan, Çin hatta AB ve ABD gibi aktörleri çağrıştıran bir ifadedir. Ucu açık olmasının özellikle tercih edildiği anlaşılmaktadır. Belgeye göre 2040 vizyonu “...her Üye Devleti halihazırda mevcut uluslararası taahhütlerine halel getirmeksizin, ulusal temelde ve bir grup olarak daha güçlü kılmayı vaat eden stratejik bir yaklaşım sağlamaktadır.”

Belgede, iyi yönetim, çoğulculuk, kapsayıcılık, hesap verebilirlik, şeffaflık ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri üzerinde durulmakta üye devletler ile diğer bölgesel ve uluslararası aktörler arasında ortak çıkarları olan yeni ve yenilikçi işbirliği alanlarına açık olunmasının gereğine işaret edilmektedir. Belgenin en önemli ifadelerinden birisi “...Ulusal çıkar niteliği taşıyan hayati mevzuların yanı sıra bölgesel ve küresel konularda siyasi dayanışmayı ve karşılıklı desteği artırmak için hükümetler arası ilişkilerin güçlendirilmesi”dir. Üye devletlerin farklı uluslararası sorunlara aynı veya benzer davranışları edinmeleri/benimsemeleri bu teşkilatın sağlığı ve uzun solukluluğu açısından anlamlı bir çıktı olacaktır.

Türk devletlerinin beşi eski Sovyet cumhuriyeti olduğundan, geçtiğimiz 30 yıl boyunca bu devletlerdeki demokrasi arızaları/eksiklikleri hep gündemde olmuştur. Buna, demokrasinin geliştirilmesi, sistemlerin reforme edilmesi gibi söylemlerin Batı merkezli müdahaleleri çağrıştırmaları da eşlik etmiştir. 2040 vizyon belgesi, bu hususları atlamayan ama konuyu bu devletlerin ulusal süreçlerine bırakan, bununla birlikte TDT'nin teşvik edici rolüne işaret eden ifadeler içermektedir. Mesela “Üye Devletlerde ekonomik, sosyal ve kurumsal reformların desteklenmesi”, “Üye Devletin koşullarına saygı gösterirken genel bir ilke olarak demokratik yönetişimin teşvik edilmesi”, gibi cümleler belgede açıkça zikredilmektedir. Keza “insan hakları, hukukun üstünlüğü, kapsayıcı kurumlar, şeffaflık, verimlilik, hesap verebilirlik ve yolsuzlukla mücadele dâhil olmak üzere tüm yönleriyle iyi yönetişimin güçlendirilmesi” ifadesi de bu bağlamda dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak; 1990'larda, Türk devletlerinin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı ve birer kültür şöleni niteliğindeki toplantılar Türk Konseyi'nin (TDT) kurulması, işlevselleşmesi ve Türk Devletleri Teşkilatına dönüşmesiyle kategorik ve paradigmatik bir değişim yaşamıştır. Türk dünyasında kurumsallaşma, kurumsal işbirliği, mekanizma oluşturulması, izleme ve değerlendirme süreçleri bakımından önemli merhaleler kaydedilmiştir.

Türkiye'nin dış politika gündeminde artık öncelikli konu başlıklarından biri de Türk coğrafyası, Türk Dünyasıdır. Bu devletlerle ilişkiler Türkiye'de neredeyse her siyasal kesimden ilgi görmekte, Türkiye toplumunun bir müşteregi haline gelmektedir. 1990'larda AB, ABD, Yunanistan, Ortadoğu gündemlerinin ardında kalan bu saha bugün ana gündem unsurları arasındadır. Türkiye'nin Gürcistan ve Azerbaycan'la oluşturduğu stratejik hat Sovyet sonrası coğrafyanın en işlevli üçlü işbirliği modellerinden birine dönüşmüştür. Türkiye bu devletlerle savunma/güvenlik ilişkileri de inşa etmiş, ortak tatbikatlar icra etmiş, savunma sanayi alanında işbirlikleri oluşturmuştur. Kazakistan ve Kırgızistan ile de benzer girişimler başlatılmıştır. Her ne kadar TDT içinde olmasa da ikili ve çok taraflı savunma ilişkileri söz konusudur. Ayrıca adliye ve iç güvenlik konularında 20 yılı aşkın bir tecrübe paylaşımı, kurumsal işbirliği olduğu da dikkatlerden uzak tutulamaz.

TDT'nin 8. Zirvesi, Zirve Bildirgesi ve 2040 Vizyon Belgesi birer dönüm noktası niteliğinde çıktılardır. 1991'de bağımsızlaşan Türk Devletlerinin 30 yıllık siyasi, ekonomik, milli ve maddi inşa süreçlerinin yeni bir aşamaya geçmekte olduğu şu dönem, aynı zamanda Türkiye'nin dış politika perspektifi ve Türk Dünyası ufkunun da yeniden biçimlendiği bir dönem gibi görünmektedir. Bu ufkun içini -tüm taraflarda- dinamik genç nüfusların heyecanı ile şuurulu devlet kadrolarının gayret ve dikkatleri dolduracaktır.